

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

С.А.Крилова

СОЦІАЛЬНА МЕТААНТРОПОЛОГІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРАСИ В СОЦІАЛЬНОМУ БУТТІ

На основі персоналістичної парадигми розвивається авторський методологічний підхід до аналізу краси в соціальному бутті людини, який визначається як соціальна метаантропологія.

Ключові слова: краса, краса стосунків, персоналізм, соціальна метаантропологія.

Персоналістичний підхід М. Бердяєва, Е. Муньє, Е. Фромма, а також пізнього М. Шелера знаходить свій розвиток в проекті метаантропології Н. Хамітова, яка одночасно є «однією з тенденцій розвитку філософської антропології, насамперед екзистенційної антропології Київської світоглядно-антропологічної школи» [12, с. 111], а тому «інтегрує підходи філософської антропології, екзистенціалізму і персоналізму» [12, с. 111]. Згідно з метаантропологією, що визначається як «вчення про межі буття людини, його екзистенційні виміри, умови комунікації в цих вимірах і архетипові основи культури» [12, с. 110–111], людське буття можна поділити на буденне, граничне та метаграничне.

Така тріадична типологія людського буття, яка становить концептуальну основу метаантропологічної методології, дає можливість розглянути суперечливий характер краси, яка є неоднозначною та амбівалентною і в особистісному, і в суспільно-

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

комунікативному вимірах людського буття. Тому на цій типології хотілося б зупинитися докладніше.

Буденне буття людини – ключове поняття метаантропології, що «окреслює вимір людського буття, у межах якого «відтворюється родове та цивілізаційне буття людини» [10, с. 27]. Буденне буття людини є результатом дії волі до самозбереження і волі до продовження роду. Саме тому в його просторі відбувається пригнічення особистісного начала, актуалізація душевного, а не духовного вимірів людського буття.

На відміну від буденного, граничне буття людини окреслює вимір людського буття, «де людина актуалізує особистісні ознаки, стаючи одночасно відкритою світові та самотньою по відношенню до нього» [11, с. 29]. Це зумовлюється тим, що на думку Н. Хамітова «у граничне буття людина виходить завдяки реалізації волі до влади і волі до пізнання та творчості» [11, с. 29], що закладає екзистенційну основу суперечливості граничного буття. Тому «граничне буття є тим виміром людського буття, в якому відбувається не тільки посилення самотності, а й з'являється можливість дійсного виходу за її межі» [11, с. 29], що означає включення у процеси творення та сприйняття культури.

Метаграничне буття є концепт метаантропології, що, як вважає Н. Хамітов, описує вимір людського буття, де відбувається «вихід за межі буденного буття з його безособовою завершеністю, і граничного буття з його незавершеністю і усвідомленою екзистенційною відокремленістю» [9, с. 26]. Метаграничне буття є подолання замкненого характеру людського буття, який виражається у самодостатності владно-вольових актів та об'єктивації як творення продуктів культури: «В результаті в метаграничному бутті людини відбувається метаморфоза волі до натхнення, а творчість виходить за межі об'єктивації, і стає актуалізацією – творенням себе і простору продуктивної комунікації» [9, с. 27]. Розгортання метаграничного буття можливе через феномени толерантності, свободи та любові, що означає «глибинне олюднення буття людини» [9, с. 27].

Основаючись на проекті метаантропології, можна зробити припущення, яке буде розгортатися і доводитися в процесі нашого дослідження: в буденному та граничному бутті людини краса в її соціальних вимірах є *відносною* і лише в метаграничному бутті набуває цілісності і повноти. Разом із тим, адекватний образ і концепт краси в соціальному бутті людини можливий лише в діалектичному поєднанні її різноманітних екзистенціально-комунікативних вимірів – від буденного до метаграничного.

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

Дотичними до персоналістичної та метаантропологічної парадигми є ідеї українського дослідника В. Беха, який працює на стику онтології, філософської антропології та соціальної філософії. Він висуває концепцію трьох природ, які корелюють з концептами буденного, граничного та метаграничного буття в метаантропології і складають основу буття людини, в тому числі і соціального. «Суть проблеми полягає в тому, щоб показати людину як продукт розвитку першої природи чи біосфери, який має унікальне самостійне буття у другій природі (або ноосфері) і закономірно трансформується у третю природу... як елемент вже космічного середовища» [2, с. 7], – зазначає дослідник.

Наведена вище гіпотеза про суперечливу єдність індивідуального та суспільно-комунікативного вимірів краси, яка випливає з усвідомлення складної діалектики індивідуального та соціального в бутті людини, на онтологічному рівні може бути підтримана положенням В. Беха про діалектичну єдність особистості й універсуму.

Усвідомлення того, що краса є не лише особистісний та соціальний, а й *онтологічний* феномен, що онтологічно поєднує в собі і антропологічне, і соціальне, що і людина, і соціум лише тоді набувають краси, коли відкриваються Буттю, входять у контекст зі світом природи, долають власні межі, актуалізує для нас таку думку дослідника: «З якого боку ми не підходили б до оптимізації соціального життя, – зауважує В. Бех, – її наріжним каменем є необхідність вивчення місця та ролі людини у саморозгортанні універсуму за мікро- макро- та мегарівнями, а також визнання специфіки її поведінки у планетарній системі» [2, с. 5].

Підкреслюючи цілісність людини і світу, В. Бех розгортає ідею про те, що саме від людини залежить перехід універсуму з матеріального на духовний рівень: «Людина виникла та функціонує на планетарному рівні як орган механізму саморуху універсуму, що забезпечує йому перехід зі стадії нарощування матеріальності у стадію розширення властивостей духовності, органічно притаманних субстанціональній підставі Всесвіту» [2, с. 7]. У контексті нашого дослідження цей підхід може бути важливим для усвідомлення того, що будь-які вияви краси в соціальному бутті людини є динамічними; поєднуючи даний підхід з метаантропологічною методологією, можна зробити висновок, що розвиток краси людини у суспільстві починається з матеріального рівня і спрямований до духовного через буденне, граничне і метаграничне буття.

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

На основі окреслених методологічних підходів, ми можемо виокремити власний методологічний підхід в дослідженні суспільства та людини в суспільстві, який умовно можна було б назвати *соціально-метаантропологічним*, або, *соціальною метаантропологією*. Сутність цього підходу полягає в тому, що він використовує тріадичну методологію для розуміння людського буття, яка пропонується в проєкті метаантропології (буденне, граничне, метаграничне буття людини), але застосовує його не до людини як неповторної екзистенції та особистості, а до *суспільства*, а також *до людини в контексті суспільства*. Отже, мова іде про буденне, граничне, метаграничне буття суспільства та людини в суспільстві.

Важливим в нашому дослідженні є прояснення відмінності понять «соціальна метаантропологія» та «соціальна антропологія». Не можна не погодитися з тим, що соціальна антропологія — це «наукова дисципліна, що вивчає суспільство з позиції антропології та філософської антропології. Спочатку соціальна антропологія досліджувала уявлення про людину як суспільну істоту, що склалася в архаїчних суспільствах. На теперішньому етапі розвитку соціальною антропологією робиться спроба вивчити сучасне цивілізаційне суспільство як дещо незвичне, небуденне, з позиції споглядача зовні. Тоді як далекі, екзотичні спільноти уявляються сучасними соціальними антропологами як екзистенційно близькі, що дозволяє подивитися на звичні суспільні стосунки з деякої метапозиції» [7, с. 336–337].

Соціальна метаантропологія, як і соціальна антропологія, також вивчає людину як *суспільну істоту*. Але на відміну від соціальної антропології, соціальна метаантропологія аналізує людину і соціум в їх буденному, граничному та метаграничному бутті.

Соціальна антропологія, по суті, розглядає архетипові основи суспільства в його буденному та повсякденному бутті, і лише іноді в граничних ситуаціях. Тоді як соціальна метаантропологія системно досліджує *архетипові підстави виходу соціуму за межі буденності в граничні та метаграничні онтологічні стани*.

В буденному бутті суспільство підпорядковане волі до самозбереження та продовження роду, а тому розвивається переважно в пан-демографічному напрямку; члени такого суспільства через низький економічний рівень не живуть, а *виживають*. Проте можливі варіанти буденного буття соціальних систем, коли маємо високий економічний розвиток, де члени суспільства налаштовані на споживання та задоволення; в даному випадку у суспільній свідомості

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

і, головне, у колективному позасвідомому цінність самозбереження домінує над цінністю продовження роду.

Суспільство в своєму граничному бутті скероване волею до влади, прагнучи до панування над усім світом, з іншого боку, спрямоване до пізнання та творчості, до розвитку духовності та культури. Таке суспільство виховує та актуалізує геніальних творців, які виводять його на світовий рівень. Для Америки такими геніями стали Ф. Купер та Д. Лондон; для Німеччини – І.В. Гете, Г.В.Ф. Гегель, Р. Вагнер Ф. Ніцше, для Росії – Л. Толстой та Ф. Достоевський, для Грузії – Ш. Руставелі.

Метаграничне буття суспільства означає вихід до толерантності й соціального партнерства, які є критеріями і, одночасно, дійсними проявами краси у її соціальних вимірах. В метаграничному бутті суспільства не заперечується все важливе й суттєве, що є в буденному та граничному вимірах; відбувається діалектичне зняття і душевності буденності, і духовності граничного буття, більше того, їх синтезування у нову цілісність. Таке суспільство здатне плідно актуалізувати духовно-практичний (точніше, духовно-душевний *та* практичний) потенціал і свого народу, і народів світу.

Мета такого суспільства – не прагнення до світового військового або цивілізаційного панування, а об'єднання світу у вільну, по-справжньому демократичну *культурну цілісність* на основі цінностей духовного зростання, соціальної відповідальності, толерантності, екологічної безпеки та економічного вдосконалення, що означає вихід на новий *онтологічний* рівень еволюціонування. В цьому контексті показовими є слова П. Тейяра де Шардена: «Треба дивитися за межі наших душ, а не в зворотному напрямі. У перспективах ноогенезу час і простір дійсно олюднюються або, швидше, надолюднюються» [6, с. 205].

Чи не є суспільство метаграничного буття подібним утопічним соціумам, описаним Платоном, Ф. Беконом, Т. Мором, Т. Кампанеллою? Ні, адже на відміну від цих утопій, суспільство метаграничного буття дає не точні і детальні картини майбутнього, а *будує теоретичну модель* й можливі *стратегії її досягнення*. Тому воно є ідеалом, а не утопією, ідеалом, до якого треба прагнути, виходячи з *дійсних тенденцій сьогодення*.

На цій основі можна запропонувати методологію розуміння краси в соціальному бутті людини на рівні буденного, граничного й метаграничного його вимірів. В буденному бутті суспільства краса виявляється в душевній взаємодії людей, яка означає співчуття та співстраждання до тих, кого ми вважаємо екзистенціально близькими,

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

переважно у межах сім'ї або невеличкої соціальної групи. В граничному бутті суспільства маємо красу пізнання і творчості, яка виходить у більш широкий соціальний контекст, а також специфічну красу владної організації й структуризації соціуму. В метаграничному бутті краса проявляється в толерантності по відношенню не лише до близького, а й до будь-якого Іншого, разом із тим, це краса не лише пізнання та творчості, а й спільного пізнання та співтворчості.

Таким чином, в буденному та граничному вимірах буття соціуму бачимо егоїстичні та егоцентричні тенденції, які невротично поєднані з альтруїстичними, а тому руйнують їх гуманістичний потенціал. В метаграничному бутті маємо поєднання егоїзму та альтруїзму у цілісність, яка породжує персоналізм і гуманізм, що долають крайнощі егоїзму як актуалізованого індивідуалізму та альтруїзму, що в своїх граничних формах руйнує свободу особистості заради суспільного щастя, породжуючи ідеологію та практику тоталітаризму.

На цій основі ми знову приходимо до висновку, що краса в соціальному бутті людини в буденному та граничному вимірах є *відносною*, а в метаграничному – *абсолютною*. Однак це не є раз і назавжди дана абсолютність, а відкрита, яка потребує подальшого розгортання. Адже абсолютність метаграничного буття суспільства *може стати буденністю*, якщо не відбувається процес її подальшого розвитку. Проте ми повинні розуміти, що в метаграничному бутті з *необхідністю з'являється граничне*, і це спонукає його розвиватися. Саме тому краса в метаграничному вимірі соціального буття людини дає ідеальний, а не утопічний образ суспільства, який є вектором розвитку, самовдосконалення та процвітання будь-якого суспільства на основі цінностей толерантності та любові. В метаграничному бутті людини краса як соціальна цінність виявляється через цінності толерантності та любові. Це дає красі можливість набуття *внутрішнього статусу*; більше того, гармонійно поєднує в ній зовнішній та внутрішній виміри, інтегруючи красу вчинків та стосунків з екзистенціально-соматичними проявами краси.

Наскільки краса метаграничного буття соціуму може утвердитися в людському бутті? З методологічних позицій соціальної метаантропології ми можемо виділити три підходи до вирішення цієї проблеми. Два з них виражають крайні позиції, а третій синтезує їх. Перші два підходи можна назвати *прогресистським* і *антипрогресистським*.

Прогресистський підхід, типовим представником якого є К. Маркс та його ортодоксальні послідовники, передбачає об'єктивну

IV. Наука, мистецтво, методологія пізнання

необхідність утвердження краси в соціальному бутті людини, за умови врахування законів суспільного розвитку. Краса в бутті соціуму як краса вчинків та стосунків переноситься у гармонійне майбутнє, вона з необхідністю повинна відбутися, але лише в майбутньому.

Згідно з антипрогресистським підходом, яскравим вираженням якого є психоаналіз З. Фрейда та його учнів, краса в соціальному бутті людини в принципі є утопічною, адже людина в своїх онтологічних глибинах є деструктивною, егоїстичною й морально потворною. І якщо представники інтелектуальної еліти, з точки зору фрейдизму, ще можуть включити в своє буття *елементи* краси стосунків і вчинків, то «маси керуються виключно інстинктами, вони ворожі по відношенню до культури, потребують ілюзій та ірраціональних вірувань, прагнуть підкоритися сильному лідеру» [4, с. 209], «прагнуть зруйнувати саму культуру, відкинути при можливості самі її передумови» [8, с. 94-143], а тому в принципі далекі від краси і у зовнішніх, і у внутрішніх її проявах.

Крайнощі цих уявлень долає персоналістичний підхід, згідно з яким краса в соціальному бутті людини можлива у будь-яку епоху, адже є результатом особистісного зусилля, яке породжує і вчинки, і стосунки; кількісне накопичення таких стосунків та вчинків *поступово* породжує нову якість краси не лише в особистісному, а й в соціальному бутті як бутті особистісно-комунікативному.

Проект соціальної метаантропології, який розробляється у даній роботі, ґрунтується саме на персоналістичному підході до проблеми можливості і дійсності краси в бутті особистості і соціуму. Послідовне застосування методології соціальної метаантропології до феномену краси в соціальному бутті людини породжує її конкретизацію – *екзистенціально-естетичний підхід в аналізі соціальних відносин та систем*, сутність якого полягає у трактовці конструктивного буття суспільства як краси стосунків та вчинків, а деструктивного – як їх потворності. При цьому як краса стосунків і вчинків, так і їх потворність повсякчас зумовлюються не абстрактними законами соціального розвитку, а екзистенціальним вибором особистостей, які вступають в суспільно значущу комунікацію й породжують ті чи інші типи суспільних відносин.

Отже, екзистенціально-естетичний підхід в аналізі соціальних систем наголошує на вирішальній ролі екзистенціального вибору та особистісної відповідальності у формуванні гармонійного суспільного цілого, саму суть якого можна й потрібно оцінювати за допомогою концепту «краса». Це відкриває нові перспективи у дослідженнях феномену краси саме в соціально-філософському контексті.

Посилання:

1. Бердяев Н.А. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М.: Книга, 1991. – 448 с.
2. Бех В. Человек и Вселенная. – Запорожье, «Просвіта», 2007. – 148 с.
3. Боров Ю.Б. Эстетика. – М.: Политиздат, 1881. – 399 с.
4. История буржуазной социологии первой половины XX века. – М.: 1979. – 306 с.
5. Мунье Э. Персонализм. – М., 1992. – 294 с.
6. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М.: Наука, 1987. – С. 205.
7. Философская антропология: словарь / Под ред. Хамитова Н. – К.: КНТ, 2011. – 472 с.
8. Фрейд З. Будущее одной иллюзии // Сумерки богов. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – С. 94–143.
9. Хамитов Н. Бытие запредельное // Н. Хамитов, С. Крылова. Философский словарь: человек и мир. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури. – 2006. – С. 26–27.
10. Хамитов Н. Бытие обыденное // Н. Хамитов, С. Крылова. Философский словарь: человек и мир. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури. – 2006. – С. 27–28.
11. Хамитов Н. Бытие предельное // Н. Хамитов, С. Крылова. Философский словарь: человек и мир. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури. – 2006. – С. 28–30.
12. Хамитов Н. Метаантропология // Н. Хамитов, С. Крылова. Философский словарь: человек и мир. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури. – 2006. – С. 110–113.
13. Хамитов Н., Гармаш Л., Крылова С. Історія філософії: проблема людини. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. – 296 с.

Крылова С.А. Социальная метаантропология как методология исследования красоты в социальном бытии

На основе персоналистической парадигмы развивается авторский методологический подход к анализу красоты в социальном бытии человека, который определяется как социальная метаантропология.

Ключевые слова: красота, красота отношений, персонализм, социальная метаантропология.

Krylova S.A. Social metaantropology as methodology of beauty research in social existence

Based on personalistic paradigm, the author develops her own methodological approach to the analysis of beauty in the social human existence. This methodological approach is defined as social metaantropology.

Key words: beauty, beauty in relationships, personalism, social metaantropology.

О.Ф. Коннов

ЗМІСТОВНИЙ ТА ФОРМАЛЬНИЙ ВИМІРИ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ: ПРОБЛЕМА ВИЯВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ

У статті розглядається недостатньо висвітлене питання про узгодженість між змістовними та формальними параметрами художнього стилю. Пропонуються уточнення комплексу понять дотичних до стилю, який було напрацьовано Д.Чижевським, О.Соколовим, А.Єсіним, встановлюється закономірний зв'язок між змістовними та формальними домінантами художнього стилю.

Ключові слова: художній стиль, категорії стилю, трансцендентність, символічність, симулятивність, іманентність, зникнення, об'єктивна канонічність, суб'єктивна канонічність, внутрішня краса, зовнішня краса, предметна умовність, нефігуративна умовність.

The author examines the question about coordination between the content and formal parameters of artistic style. In the article it is proposed the refinement to the category for the analysis of style of D.Chizhevskiy, A.Sokolov, A.Esin, and an establish law relationship between the content and formal dominants of artistic style.

Одну з „білих плям” теорії художнього стилю утворює питання зв'язку між його змістовним та формальним вимірами. У фаховій літературі стиль постає як система властивостей художньої форми („живописність”, „лінійність”, „тип художньої умовності”